

87. VICENÍK, J.: Poznámky k logike otázok. In: Filozofia, XXIV, 1969, č. 5, s. 508—520.
88. VICENÍK, J.: Spory o charakter metodológie vied. [Problémy a tendencie]. Bratislava 1988, 456 s.

OSEMDESIAT ROKOV OD VYDANIA LENINOVHO MATERIALIZMU A EMPIRIOKRITICIZMU

Vo februári 1908 začal V. I. Lenin písať knihu *Materializmus a empiriokriticizmus* a v októbri toho istého roku ju dokončil; rukopis poslal do Moskvy, kde na jar 1909 aj vyšla.

Kniha sa považovala a považuje za veľmi dôležité teoretické dielo v pokladnici marxistického myslenia. Má mnoho dimenzií. Jej dobová stránka pozostáva v tom, že Lenin musel urýchlene reagovať na ozajstné ťaženie proti filozofii marxizmu v Rusku, kde r. 1908 vyšlo väčšie množstvo kníh a štúdií od ľudí, ktorí nenávideli dialektický materializmus, ale si robili nároky na to, že sú marxistami. Za tejto situácie Lenin nemohol mlčať, aj keď bol v zahraničí. Jeho kniha splnila svoje poslanie. Vniesla svetlo do ruskej filozofickej a širšej ideologickej situácie a ukázala pravú tvár ruských „marxistických“ machistov a empiriokritikov.

Dielo materializmus a empiriokriticizmus má však aj historickú dimenziu široko prekračujúcu vtedajšiu dobovú situáciu. Túto stránku Leninovho diela by sme mohli krátko, ale možno výstižne charakterizovať slovami: kniha sa stala veľkým vzorom.

Materializmus a empiriokriticizmus je vzorom vedeckej dôslednosti a marxistickej bojovnosti. Je vzorom marxistickej dialektickej analýzy gnozeologických kategórií, akými sú pravda, omyl; analýza ich historickej podmienenosti a protirečivosti, slovom je vzorom, ako dobudovať celú marxistickú gnozeológiu s uceleným systémom jej kategórií. V diale sa zvlášť zdôrazňuje historický charakter celého ľudského poznania a jeho foriem, ale najmä historický charakter vedeckých teórií, teda problematika, ktorá o päťdesiat rokov viedla k pádu novopozitivismu a ktorá sa dnes široko rozpracovala a rieši v rôznych školách filozofie vedy. Leninova analýza (vtedajšej) najnovšej revolúcie v prírodovede má takú prenikavosť a akcent, že keby sme zmenili osoby a demonštrujúce príklady, mohli by sme sa domnievať, že ide o analýzu dnešnej situácie vo vede.

Materializmus a empiriokriticizmus je vzorom kritiky nemarxistickej (prípadne antimarxistickej) filozofie. Ak dialektický materializmus nechápeme ako niečo dané, hotové (čo je Leninovo úplne cudzie), ale ako živý, vyvíjajúci sa a v tom zmysle aj protirečivý systém, tak problém jeho identifikácie je veľmi dôležitý. Tento identifikáciu pomáhajú (okrem imanentného určovania) aj vymedzenie odlišnosti dialektického materializmu od iných filozofických systémov. A aj z tohto hľadiska je *Materializmus a empiriokriticizmus* vzorom. Lenin v ňom vymedzuje marxistickú filozofiu na pozadí vtedajších konkrétnych foriem objektívneho a subjektívneho idealizmu. No *Materializmus a empiriokriticizmus* je súčasne výzvou vymedzovať a charakterizovať marxizmus na pozadí ďalších súčasných nemarxistických filozofií. V takejto konfrontácii s inými systémami sa ukazuje a tvorí nielen sila, ale aj konkrétnosť a bohatstvo marxizmu. Boj sa tak chápe súčasne ako nástroj tvorenia samotného marxizmu.

Dielo Materializmus a empiriokriticizmus bolo vytvorené r. 1908, keď Lenin mal 38 rokov. Bola by veľká neúcta k Leninovi, keby sme všetko, čo je v Materializme a empiriokriticizme, považovali za jeho posledné slovo. Vieme, že Lenin začal r. 1914 intenzívne študovať Hegelove spisy, a najmä jeho Logiku ako vedu. Toto štúdium zanechalo v Leninovi hlboké stopy, ako to môžeme sledovať v jeho neskorších dielach. Vieme, že Lenin mal úmysel vrátiť sa k teórii poznania, ba vytvoríť veľké ucelené dielo o celej dialektike, v ktorej by sa napr. problematika odrazu skúmala asi diferencovanejšie, a najmä s väčším akcentom na jeho protirečivosť; jasnú líniu v tomto ohľade nachádzame vo Filozofických zošitoch. Okolnosti mu nedovolili napísať „veľkú“ Dialektiku. No to, že V. I. Lenin vydal nezmenený Materializmus a empiriokriticizmus aj r. 1920, svedčí o tom, že knihu považoval aj vtedy (ako sa skromne vyjadruje za užitočnú bez ohľadu na polemiku s ruskými „machistami“ a za príručku, ktorá oboznamuje s filozofiou marxizmu. A to je súčasne aj Leninovým odkazom pre víťaznú cestu jeho diela.

Dielo Materializmus a empiriokriticizmus je i po osemdesiatych rokoch veľkou výzvou pokračovať v novej situácii v obohacovaní marxistickej filozofie. No nie je len výzvou, ale i veľkým vzorom, ako to robiť.

LENINSKÁ TEÓRIA ODRAZU — METODOLOGICKÝ ZÁKLAD VEDECKÉHO POZNANIA A TVORIVOSTI

S. T. MEEUCHIN, Moskovská štátna univerzita, Moskva

Leninovo dielo *Materializmus a empiriokriticizmus* patrí medzi vynikajúce výtobytky ľudského myslenia, ktorých význam sa časom nezmenšuje. V ňom je hlboko rozvinutý súčasný filozofický materializmus, teória dialektiky, filozofické problémy prírodných vied na základe zovšeobecnenia výtobytkov vedy zo začiatku 20. stor., teórie poznania dialektického materializmu ako metodológie modernej vedy. Hoci V. I. Lenin nebol profesionálnym filozofom v úzkom zmysle slova, v osvetľovaní mnohých filozofických problémov však prevýšil viacerých profesorov filozofie a filozofujúcich prírodovedcov tej doby a Leninova kritika E. Macha a P. Avenariusu, ako aj iných predstaviteľov empiriokriticizmu je vzorom spájania komunistickej straníckosti a vysokej vedeckosti. Genialita sa prejavuje vo všetkých jeho vynikajúcich dielach. A práve týmito prácami ostáva v pamäti potomkov, a nie nejakými tienistými stránkami svojho života. Keď sa opätovne vraciame k Leninovej práci v pozícií výtobytkov vedy z konca 20. stor., vidíme, že ani po osemdesiatich rokoch od svojho uverejnenia obsah tejto práce nezostarol, nebol vyvrátený a nestratil svoju hodnotu. Dodnes vyvoláva obdiv svojou mnohostrannosťou, mnohotvárnosťou, mnohovrstevnosťou myslenia, výrazným individuálnym štýlom, polemickou zanietenosťou, pevným presvedčením o správnosti obhajovaných ideí a presvedčivosťou tvrdení. Podľa tejto knihy sa môžeme učiť filozofii, aj rozpracúvať nové filozofické koncepcie. Učí nás byť nezmieriteľnými ku každej scholastike, motanici, ideologickým kolísaniam, k pokusom zlúčiť nezlúčiteľné, vedu a fideizmus, materializmus a nábožensko-idealistické koncepcie.

V Leninovej knihe je veľmi veľa podnetných myšlienok, ktoré znamenajú